

دراهمت موضوع

بررسی و پژوهش

• دکتر عباس قدیمی قیداری
استادیار گروه تاریخ، دانشگاه تبریز

یکی از موانع و دشواری‌های تحقیق انتخاب درست موضوع بررسی و تحقیق است. انتخاب موضوع شاید در نگاه اول بسیار سهل و آسان نماید، اما اهل فن می‌دانند که یکی از حساس‌ترین و مهم‌ترین و اساسی‌ترین مراحل تحقیق، انتخاب درست موضوع است. انتخاب و گزینش یک موضوع به‌جا و درست، سنجیده و مطالعه شده، یک تحقیق علمی را به سرانجامی مورد تأیید می‌رساند و برعکس انتخاب نادرست موضوع و عدم دقت در این انتخاب، کار تحقیق را در مراحل بعد با دشواری روبه‌رو می‌سازد و چه‌بسا تحقیق را به بیراهه و فرجامی غیرقابل تأیید از دیدگاه علمی برساند. موضوع بررسی و تحقیق گام و مرحله‌ای انتزاعی و مجرد در یک تحقیق نیست که تصور کنیم ارتباطی با گام‌ها و مراحل اساسی دیگر تحقیق ندارد، چه «کشف موضوع درست و پیراسته که در مقاله به خواننده عرضه می‌شود، وظیفه‌ای است که با نخستین گام‌های پژوهش آغاز می‌شود و فقط آنگاه پایان می‌یابد که آخرین واژه نوشته و اصلاح شده باشد.» بسیاری از دانشجویان و محققان در تصور خود موضوعی را یا به جهت تکلیف درسی و یا پایان‌نامه‌ی تحصیلی انتخاب می‌کنند که بعد از مدتی اعتراف می‌کنند در همان مراحل و گام‌های نخست مانده‌اند و نمی‌دانند چه باید بکنند؟ این توقف در گام‌های بعد، نشانه‌ی پیوستگی تام و تمام موضوع تحقیق با مراحل دیگر تحقیق است، و چیزی نیست که به راحتی بتوان از آن گذر کرد. یکی از علل تحقیقات کم‌مایه و بی‌مایه در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقی همین انتخاب ناسنجیده، غیرعملی، مطالعه نشده و باری به هر جهت بودن موضوع بررسی و پژوهش است. نظر به اهمیت موضوع در بررسی‌های تاریخی، این نوشتار درصدد طرح دلایل و انگیزه‌ها و شرایط و ویژگی‌های یک موضوع درست و عملی و نیز آفت‌ها و آسیب‌های انتخاب موضوع تحقیق برآمده است.

محقق کسی است که درباره‌ی موضوعی مطالعه و تحقیق می‌کند، جست‌وجوکننده و پژوهشگر و پژوهنده است. محقق و پژوهشگر راستین قبل از ورود به حیطه‌ی تحقیق می‌بایست برخی ویژگی‌های اولیه را داشته باشد. توانایی‌های ذهنی و مهارت‌های تحقیق را قبل از ورود به حیطه‌ی تحقیق احراز کرده و دغدغه‌ی تحقیق و وقت کافی داشته باشد، و مهم‌تر از همه اهل مطالعه باشد. این مسأله، مسأله‌ای مهم است که در کتاب‌های روش تحقیق به آن کمتر اشاره شده است، شاید نویسندگان این کتاب‌ها به تصور این که کسی که می‌خواهد وارد تحقیق شود، قطعاً اهل مطالعه هست و نیازی به تأکید درباره‌ی آن نیست، از یادآوری اهمیت مطالعه به آسانی عبور کرده‌اند.

باید گفت با نهایت تأسف، برخی کسانی که به هر دلیل وارد حیطه‌ی تحقیق می‌شوند، مهارت‌های تحقیق را به درستی نمی‌دانند، و با وجود آموزشی که می‌بینند، گاه در عمل می‌مانند. استفاده‌ی ناصحیح از اینترنت که به جای خود یکی از عوامل شتاب‌دهنده و آگاهی‌بخش در تحقیق است و نیز امتحانات تستی و ده‌ها عامل دیگر سبب می‌شود که پاره‌ای تحقیقات مایه‌ی علمی چندان نباشد. کسی که اهل مطالعه باشد، قطعاً به واسطه‌ی مطالعه‌ی مستمر موضوعات فراوانی در ذهن خواهد داشت و ذهن او را مشغول خواهد کرد، کتاب‌شناس و منبع‌شناس قابل‌ی خواهد بود و با موضوع و یا موضوعات فراوانی زندگی خواهد کرد. بنابراین مهارت‌های مطالعه و تحقیق مقدمه‌ی برای ورود به حوزه‌ی تحقیق است که نخستین گام آن انتخاب موضوع است. گامی که به نظر بسیار پیش‌پافتاده و سهل می‌نماید، اما یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین و اساسی‌ترین مراحل تحقیق است که پیوستگی تام با مراحل دیگر تحقیق و فرجام تحقیق دارد. بنابراین انتخاب موضوع با مطالعه رابطه و پیوندی عمیق دارد، بر اساس دیدگاهی «مطالعه امکان‌آشنایی با نظریه‌ها و تجارب دیگران و حاصل کاوش‌ها و شناخت‌های دیگر دانشمندان و صاحبان آثار را فراهم می‌کند. درواقع مطالعه راهی است برای ورود به مخزن معلومات و قلمرو معرفتی و شناختی نوع بشر در تمام زمینه‌ها یا زمینه‌ی خاص، محقق با مطالعه‌ی آثار دیگران با مسائل تحقیقاتی که آن‌ها پیشنهاد داده‌اند، آشنا می‌شود و در صورت علاقه می‌تواند آن‌ها را موضوع تحقیقات خود قرار دهد.» پس مطالعه مهارتی است که محقق در هر درجه و رتبه‌ی می‌بایست با اتکا به آن به حیطه‌ی تحقیق و گام نخست تحقیق یعنی انتخاب موضوع قدم بگذارد. مطالعه‌ی مستمر و علمی ثابت می‌کند که برخلاف تصور برخی، موضوعات تحقیق و بررسی فراوان و پایان‌ناپذیر هستند و بی‌دانشی و محدود بودن حوزه‌ی مطالعاتی ما، سبب می‌شود تصور کنیم موضوعات بررسی و پژوهش تمام شده است.

یک عمر می‌توان سخن از زلف یار گفت/ در بند آن مباحث که مضمون نمانده است.^۲

هر محققی با انگیزه‌ها و دلایل حاصلی وارد تحقیق می‌شود و موضوعی را برمی‌گزیند. با فرض داشتن مهارت‌های تحقیق و مطالعات مناسب، می‌توان موارد ذیل را با عنوان انگیزه‌ها و دلایل مطرح ساخت:

۱- کنجکاو و علائق شخصی؛ ۲- تکلیف درسی (مقاله در سطح تحصیلات تکمیلی، پایان‌نامه، رساله)؛ ۳- وظایف آموزشی و پژوهشی (اجبار مؤسسات دانشگاهی و پژوهشی)؛ ۴- نیازهای مالی؛ ۵- درخواست مؤسسات دولتی و غیر دولتی

هر کدام از این موارد پنج‌گانه می‌تواند انگیزه و دلیلی برای تحقیق و انتخاب موضوع تحقیق باشد و هر کدام از این موارد خود می‌تواند آسیب‌ها و آفت‌هایی را نیز به دنبال آورد. کنجکاو‌های علمی و علائق شخصی و انگیزه‌های درونی یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها و دلایل ورود به تحقیق و نیز موفقیت نهایی تحقیق است. گاهی محقق و پژوهشگر به خاطر علائق خانوادگی، علائق زادبومی و عشق به تحقیق وارد حوزه‌ی تحقیق می‌شود و می‌خواهد بر دامنه‌ی آگاهی از یک موضوع اضافه نماید یا یک موضوع نو و جدید را مطرح سازد. تکلیف درسی که عمدتاً در مقالات دانشجویی، پایان‌نامه‌ها یا رساله‌ها تجلی پیدا می‌کند، از دلایل ورود به حوزه‌ی تحقیق و انتخاب موضوع است. گاهی نیز وظایفی که از سوی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی بر

عهده‌ی محقق می‌گذارند، از دلایل ورود به حوزه‌ی تحقیق می‌تواند به شمار آید. نیازهای مالی و درخواست مؤسسات دولتی و غیردولتی نیز از دلایل ورود به حوزه‌ی تحقیق است. چنانکه گفته شد هر کدام می‌تواند آسیب‌ها و آفتی را به دنبال داشته باشد و تحقیق را از روند منطقی و علمی آن دور سازد. علاوه بر آنچه گفته شد، پاره‌ای محققان، در انتخاب موضوع دلایلی چون «تب روز» و «اثبات مواضع ایدئولوژیک» یا «ارائه نظریه‌ی جدید» را از دلایل و انگیزه‌های تحقیق و انتخاب موضوع می‌دانند. به این معنی گاهی موضوع یا موضوع‌هایی بر سر زبان‌هاست و مشخص می‌خواهد درباره‌ی آن دست به مطالعه بزند. یا عده‌ای با انتخاب موضوعی می‌خواهند نظریات سیاسی، مذهبی را طرح و منتشر سازند.^۳

انگیزه‌ها و دلایل ورود به تحقیق رابطه‌ی مستقیمی با شرایط و ویژگی‌های یک موضوع درست و خوب علمی خواهد داشت. موضوع درست، بجا، علمی و سنجیده شرایط و ویژگی‌هایی دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- اشراف اولیه به موضوع و چیستی موضوع؛ ۲- محدودیت قلمرو موضوع؛ ۳- موضوع برای بهبود و تکامل علم؛ ۴- دوری از موضوع کلی؛ ۵- تازگی و بکر و نو بودن موضوع؛ ۶- امکان دسترسی به منابع و مأخذ و داده‌ها و اطلاعات؛ ۷- تحقیق‌پذیری و بررسی‌پذیری موضوع؛ ۸- شرایط محیطی؛ ۹- سابقه‌ی ذهنی و مهارت؛ ۱۰- ایمان به اهمیت موضوع؛ ۱۱- مسأله‌ی زمان؛ ۱۲- هزینه‌های موضوع بررسی؛ ۱۳- آگاهی از سوابق موضوع بررسی؛ ۱۴- علاقه‌ی درونی محقق.

موارد فوق از اهم شرایط و ویژگی‌های انتخاب یک موضوع درست در تحقیق به شمار می‌رود. محقق قبل از تحقیق، حتماً به واسطه‌ی مطالعاتی که دارد، نسبت به گزینش یک موضوع از میان موضوعات مختلف اقدام می‌کند. وقتی موضوع تحقیق را انتخاب کرد، تا حدودی نسبت به چیستی موضوع اشراف پیدا می‌کند، البته این اشراف نسبی هیچ‌گاه نباید به پیش‌داوری و صدور حکم در همان آغاز بیانجامد.

محدودیت موضوع تحقیق یکی از شرایط اصلی انتخاب موضوع و از ویژگی‌های مهم آن است. موضوع تحقیق می‌بایست جزئی بوده و از نظر زمانی و مکانی محدود گردد. اگر گسترده‌ی زمانی و مکانی و محتوایی موضوع بررسی و پژوهش وسیع باشد، تحقیق از کلیات و سطح فراتر نخواهد رفت و بیشتر حالت یک تحقیق افقی را خواهد داشت. محدود ساختن موضوع به زمان و مکان و نیز محدود کردن جغرافیای محتوایی پدیده‌ی مورد بررسی، سبب می‌شود ابعاد و زوایای مختلف موضوع شناسایی و کاویده شود و جنبه‌های مختلف آن مورد توجه قرار گیرد. امروزه موضوعات تحقیق که مسأله‌محور هستند، عمدتاً جزئی و محدود هستند. البته «کلارک» معتقد است موضوع کلی با زمینه‌ی وسیع در آغاز تحقیق انتخاب و به تدریج دامنه آن محدود گردد.^۴ ولی عمده محققان موضوع خرد و محدود به‌ویژه در حوزه‌ی تحقیقات علوم انسانی را توصیه می‌کنند. به‌ویژه آن که امروزه با کمک علوم معین تاریخی و دانش‌های بین‌رشته‌ای و طرح نظریه در تحقیقات تاریخی، انتخاب موضوع محدود و تعریف شده، تحقیقی عمودی و ژرفایی را در پی خواهد داشت.

به عقیده نویسندگان «پژوهشگر نوین» محدود کردن موضوع اگرچه دشوار است، مزیتی هم دارد و به پژوهشگر خسته که با انبوهی از یادداشت‌ها و تصورها گرفتار است، آرامش می‌دهد. هیچ نویسنده‌ای نمی‌تواند «همه چیز را بگوید» هیچ کس نیز از او چنین چیزی را نمی‌خواهد.^۵ به نوشته‌ی فرخزاد

موضوع می‌بایست ماهیت تحقیق‌پذیری و بررسی‌پذیری را دارا باشد. علاوه بر شرایط فرهنگی حاکم بر فضای موجود، موضوع خود قابلیت تحقیق علمی و عقلانی را داشته و موانع فرهنگی، اجتماعی در آن دخالت نداشته باشند

بررسی و پژوهش

موضوع کرد^۴. «اهمیت بنیادی و اساسی منابع و شواهد در موضوع بررسی به حدی است که به عقیده‌ی کلارک در شرایط فقدان شواهد کافی، پژوهشگر می‌بایست کار خود را نیمه‌تمام گذارد و به موضوع دیگری بپردازد»^۵.

از دیگر شرایط و ویژگی‌های موضوع بررسی مناسب، قابلیت بررسی و تحقیق موضوع است. به عبارت دیگر، موضوع می‌بایست ماهیت تحقیق‌پذیری و بررسی‌پذیری را دارا باشد. علاوه بر شرایط فرهنگی حاکم بر فضای موجود، موضوع خود قابلیت تحقیق علمی و عقلانی را داشته و موانع فرهنگی، اجتماعی در آن دخالت نداشته باشند.

شرایط محیطی نیز در انتخاب موضوع بررسی مؤثر است. به گفته‌ی مؤلفان «روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی»، «اوضاع و احوال اجتماعی محیط بر هر علم در تعیین رجحان‌ها و علاقه‌های محققان تأثیر غیرقابل انکار دارد»^۶. گاهی شرایط فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی-فرهنگی در شکل‌گیری موضوع مؤثر هستند. گاهی نیز جریان‌های «متغیر سیاسی و یا اداری» و «فرهنگ غالب محیطی» به نوعی از موضوعات پژوهشی بیشتر توجه می‌کنند^۷. شرایط سیاسی و ایدئولوژی حاکم بر محیط از مسائلی است که به‌ویژه بر شکل‌گیری موضوع بررسی در حوزه‌ی علوم انسانی و تاریخی تأثیر غیرقابل انکاری دارد.

سابقه‌ی ذهنی و مهارت‌های فردی و ایمان به اهمیت موضوع و نیز مسأله‌ی زمان و هزینه‌های مادی موضوع انتخابی برای تحقیق نیز از شرایط مهم تحقیق و انتخاب موضوع است که عدم توجه به آن در روند تحقیق مشکلات و دشواری‌هایی را ایجاد خواهد کرد. به ویژه توان فکری و ذهنی اگر در کنار علاقه و تمایل شخصی پژوهشگر قرار گیرد، موضوع تحقیق و بررسی بسیار سنجیده و علمی و در نهایت تحقیق و پژوهش با سلامت علمی به مقصد خواهد رسید.

نکته‌ی بسیار مهم در انتخاب موضوع پژوهش، پیشینه‌ی موضوع و آگاهی از سوابق موضوع بررسی است که بسیاری از پژوهشگران در ابتدا و یا در میانه‌ی کار با آن مواجه می‌شوند و گاهی موجب یأس و افسردگی و تکراری شدن موضوع می‌گردد. با اذعان به اینکه «هیچ محقق نسبت به هیچ موضوع تاریخی حق انحصاری ندارد»^۸ تکراری بودن موضوع بررسی به خودی خود مشکل‌آفرین یا نقطه‌ی منفی نیست، اتفاقاً آگاهی از سوابق موضوع ضرورتی تمام در انتخاب یک موضوع درست و سنجیده دارد و به نوشته «سلتیز» و همکاران او در کتاب «روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی»: «هرقدر تعداد ارتباطات و پیوستگی‌های ممکن بین یک مطالعه و مطالعات قبلی و یا نظریه‌های موجود بیشتر باشد، اهمیت و سهم مطالعه در بسط دانش آدمی بیشتر خواهد بود»^۹. صرف این که ممکن است موضوعی در یک زمان واحد

موضوع تحقیق گسترده و فراگیر «تصوری خام و مخصوص محیط‌های عقب‌مانده‌ی فرهنگی است و در اغلب موارد این‌گونه موضوعات غیرعملی و دور از نیاز است»^{۱۰}. معمولاً برای گزینش موضوعی مناسب و عملی پژوهنده ناگزیر است با دخالت دادن همه‌ی عوامل مؤثر موضوع را تا حدودی که امکانات و شرایط متفاوت اجازه می‌دهد محدود و محدودتر نماید. «محدود کردن موضوع، یعنی جدا کردن بخش کوچکی از یک مجموعه‌ی بزرگ پیچیده» و اصولاً محدود کردن موضوع مانعی است اساسی برای بلندپروازی و انتخاب موضوعی که انجام دادن آن از عهده و فرصت پژوهنده خارج است، به گفته‌ی فوراستیه: «هنر تحقیق در این است که شخص حدود واقعی را که می‌خواهد به مطالعه‌ی آن بپردازد، دقیقاً تعیین نماید»^{۱۱}. به نوشته‌ی قائم‌مقامی: «محقق هر اندازه که می‌تواند باید قلمرو پژوهش خود را تنگ‌تر نماید تا فرصت بیشتری برای تعمق و تحلیل مطالب داشته باشد و هم کار او به پایان و نتیجه مطلوب و قاطع برسد»^{۱۲}.

موضوع تحقیق می‌بایست یا ابتکاری و نوجویانه باشد و یا تأییدی و نوگسترانه^{۱۳}. موضوعی که نتواند دامنه‌ی آگاهی از یک پدیده را افزایش دهد، به بهبود و تکامل وضع شاخه‌ای یا بخشی از یک زمینه‌ی علمی مساعدت نماید. موضوعی که یا تازه و بکر است و یا در راستای تأیید و اضافه نمودن آگاهی‌های به تحقیقات پیشین. اما نکته‌ی مهم در این جا، ابتکاری، نو، بکر و تازه بودن موضوع است. بسیاری از محققان بر تازه و بکر بودن موضوع بررسی و تحقیق تأکید دارند و آن را از شرایط و ویژگی‌های یک تحقیق علمی برمی‌شمارند^{۱۴}. اما نقطه‌ی مقابل این دیدگاه، تازگی داشتن موضوع در برخی موارد را مناسب پژوهش نمی‌دانند. بر اساس این دیدگاه، موضوع تازه در عمل با مشکل مواجه خواهد شد؛ زیرا هنوز به اندازه‌ی کافی فرصت نبوده است تا کارشناسان و متخصصان نظراتی درباره‌ی آن ابراز کنند و به همین دلیل متونی هم ایجاد نشده است که پژوهنده از آن‌ها بهره بگیرد. به ویژه در بررسی‌های تاریخی باید این مسأله را در نظر گرفت. تازگی داشتن موضوع برای بررسی‌های فنی و تجربی مثبت تلقی می‌شود؛ اما برای بررسی‌های تاریخی صادق نیست^{۱۵}.

امکان وجود منابع و مآخذ یا منابع اطلاع‌دهنده از عوامل مؤثر در شکل‌گیری موضوع به شمار می‌رود. در بررسی‌های کتابخانه‌ای و تاریخی وجود منابع نوشتاری و اطلاع‌دهنده در حدی که پژوهشگر بتواند از میان آن‌ها آگاهی‌ها و داده‌های لازم و کافی و معتبر را گرد آورد، به تنهایی عامل تعیین‌کننده به شمار می‌رود. به طوری که بدون وجود آن اصل بررسی کتابخانه‌ای منتفی می‌شود^{۱۶}. موضوع بررسی و پژوهش با منابع و مآخذ رابطه‌ای دوسویه دارد، چه «بدون موضوع نمی‌توان انتخاب مآخذ کرد و بدون مآخذ هم نمی‌توان انتخاب

توسط دو نفر انتخاب شده باشد نمی‌تواند موضوع بررسی را منتفی نماید، زیرا ممکن است روند تحقیق، ابعاد و زوایای موضوع بررسی و نتایج آن متفاوت باشد. علاوه بر این موضوع بررسی ممکن است قبلاً توسط شخص یا اشخاص دیگری کار شده باشد، در این صورت پژوهشگر می‌بایست موضوع بررسی را به پژوهشی نوگسترانه و انتقادی هدایت نماید.

اغلب کسانی که با تحقیق و پژوهش سر و کار دارند و یا متدها و روش‌هایی را برای روش تحقیق در حوزه‌های مختلف و به ویژه انتخاب موضوع در زمینه‌ی خاصی توصیه می‌کنند، علاقه‌ی درونی پژوهشگر به موضوع را در زمره‌ی شرایط و ویژگی‌های اصلی انتخاب موضوع عنوان می‌کنند. بدیهی است موضوعی که از تمایل و علاقه‌ی درونی و شخصی پژوهشگر دور باشد، به نتیجه‌ی مثبتی نخواهد رسید. با فرض وجود برخی شرایط و ویژگی‌های اساسی در انتخاب موضوع، اگر علاقه و تمایل شخصی نباشد، موضوع در نهایت آن چنان که باید و شاید مورد پژوهش و تحقیق علمی قرار نخواهد گرفت.

موضوعی که با علاقه و تمایل و خواست درونی پژوهشگر همراه شود و با ارزش‌ها و زمینه‌های فکری نیز گرایش‌های او همخوانی داشته باشد، روند تحقیق و پژوهش با لذت و جذابیت همراه خواهد شد. به گفته‌ی «ال سو باو» هرگاه موضوعی برای پژوهشگر جذابیت نداشته باشد، علاوه بر این که نتیجه‌ی مثبتی را نخواهد داشت «نارضایتی پژوهنده و بی‌علاقگی او نسبت به موضوع از خلال نوشته‌های وی کاملاً هویدا خواهد بود.»^{۳۳} علاقه‌ی پژوهشگر به موضوع اگر علاقه راستین و درونی باشد، در جای جای تحقیق خود را نشان داده و به تحقیق جان و زندگی خواهد داد.

انگیزه‌ها، دلایل و شرایط و ویژگی‌های انتخاب موضوع برای یک تحقیق علمی، هر کدام می‌تواند حاوی آفت‌ها و آسیب‌هایی نیز باشد که در ضمن بحث از انگیزه‌ها و شرایط موضوع به پارامی از آن‌ها اشاره شد. کمتر اتفاق می‌افتد که یک موضوع تمام شرایط را احراز کرده باشد، البته این به این معنی نیست که یک موضوع بررسی تا وقتی تمام شرایط و ویژگی‌ها را نداشته باشد، نباید انتخاب و مورد تحقیق قرار گیرد. اتفاقاً اگر موضوعی واجد برخی ویژگی‌ها و شرایط اساسی باشد، نباید در انتخاب آن تردید کرد. بنابراین در حوزه‌ی انتخاب موضوع تحقیق نباید آرمانی عمل کرد و البته باید در نظر داشت که جدیت و وسواس علمی لازمی انتخاب موضوع تحقیق است.

علائق و تمایلات شخصی در انتخاب موضوع اگر رنگ تعصبات قومی و قبیله‌ای، زادبومی و پیوستگی‌های خانوادگی بگیرد، در نهایت کار تحقیق را با مشکلاتی مواجه خواهد ساخت. باید در نظر داشت که تمایلات و علایق شخصی به تنهایی نمی‌تواند در انتخاب موضوع مؤثر باشد، می‌بایست پژوهشگر توان ذهنی و قدرت فکری تحلیل و تجزیه موارد مربوط به موضوع را نیز داشته باشد. افزون بر این، موضوعاتی که توسط سازمان‌ها و مؤسسات پژوهشی مطرح می‌گردد، محدودیت‌های خاص خود را نیز به دنبال دارد. معمولاً جدا از محدودیت زمانی در این گونه موارد مسأله روابط نیز مهم است که موضوع و کار تحقیق را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

گاهی نیز موضوع تحقیق و خود تحقیق به‌ویژه در فضای دانشگاهی گرفتار «بازی علمی» می‌شود که واقعاً معلوم نمی‌کند یک پژوهشگر چرا درباری فلان موضوع کار می‌کند؟ یا فایده‌ی آن برای علم و کشور و یا بشریت چیست؟ چه‌بسا انگیزه‌ی اصلی در این موارد، افزایش تعداد مقالات و کتب است.^{۳۴} محدودیت حوزه‌ی تحقیقاتی مجلات، تمایل به فارغ‌التحصیلی سریع

از سوی دانشجو و حتی خود دانشگاه و نیز امتیازی که از قبل پایان‌نامه یا رساله نصیب برخی افراد می‌شود، ممکن است انتخاب موضوع را تحت تأثیر قرار دهد و این خود گاهی جریان تحقیق را چنانکه اشاره کردیم، به بیراهه و انحراف می‌کشاند.

از سوی دیگر، نیاز مالی که خود از انگیزه‌های تحقیق و انتخاب موضوع تحقیق است، اگر با پارهای کنترل‌ها و ملاحظات علمی همراه نباشد خود می‌تواند از آسیب‌های جدی موضوع تحقیق به شمار آید.

در نهایت از دیدگاه روش تحقیق امروزی، انتخاب موضوع سنجیده، جزئی، ژرفایی و عمقی، روشن و مسأله‌محور و محدود اصل پایه‌ای و نخستین یک تحقیق آکادمیک و علمی و با ساختار منطقی و روشمند به شمار می‌رود.

پی‌نوشت

۱. بارزان، ژاک و هنری ف. گراف، پژوهشگر نوین، روش پژوهش و گزارش، ترجمه مجید خیام دار و مریم جابر، تهران، سمت، ۱۳۸۵، ص ۲۱.
۲. حافظ‌نیا، محمدرضا، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، سمت، ۱۳۸۵، ص ۸۷.
۳. صائب تبریزی، به نقل از: بیوک محمدی، درآمدی بر روش تحقیق کیفی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۷، ص ۴۴.
۴. محمدی، همان، ص ۴۴.
۵. فرخزاد، پرویز، راهنمای پژوهش تاریخی (کتابخانه‌ای)، تهران، طهوری، ۱۳۸۴، ص ۳۳۸ - ۲۳۹.
۶. همان، ص ۲۴۰.
۷. کلارک، کیتسین، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در تاریخ، ترجمه آوانس آوانسیان، تهران، اساطیر، ۱۳۶۲، ص ۳۰.
۸. بارزان، همان، ص ۲۱.
۹. آریابورو، امیرحسین، آئین پژوهش، تهران، گستره، ۱۳۷۸، ص ۲۶.
۱۰. فرخزاد، همان، ص ۲۴۶.
۱۱. قائم‌مقامی، جهانگیر، روش تحقیق در تاریخ‌نگاری، تهران، دانشگاه ملی ایران، ۱۳۵۸، ص ۱۲.
۱۲. آریابورو، پیشین، ص ۲۶.
۱۳. قائم‌مقامی، پیشین، ص ۱۱.
۱۴. فرخزاد، همان، ص ۲۴۱.
۱۵. همان، ص ۲۳۹.
۱۶. موحّد ضیاء، البته واضح و مبهره است که... رساله‌ای در مقاله نویسی، تهران، نیلوفر، ۱۳۸۷، ص ۴۷.
۱۷. کلارک، همان، ص ۲۹.
۱۸. سلتیز و دیگران، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه خسرو مهندسی، تهران، دانشگاه تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱۳۴۴، ص ۴۷، به نقل از فرخزاد همان، ص ۳۳۹ - ۳۴۰.
۱۹. فرخزاد، همان، ص ۲۴۰.
۲۰. کلارک، همان، ص ۳۲۰.
۲۱. سلتیز و دیگران، همان، ص ۶۵، به نقل از فرخزاد، همان، ص ۳۴۱.
22. L. Sue Baugh , How to write term papers and reports , 1993 , P: 17
۲۳. رفیع‌پور، فرامرز، موانع رشد علمی ایران و راه حل‌های آن، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۱، ص ۱۳۲.